

Universitätsbibliothek Paderborn

R. P. Ioannis Azorii Lorcitani, Societatis Iesv Presbyteri Theologi, Institvtiones Morales

In Qvibus Vnivers[a]e Qvaestiones ad Conscientiam recte aut prauè
factorum pertinentes, breuiter tractantur

Azor, Juan

Coloniae Agrippinae, 1602

17. Quomodo Affectus animi, scilicet, ira vel cupiditas voluntarium, aut
inuoluntarium efficiat.

urn:nbn:de:hbz:466:1-14077

bere debeat quisque: ut ignorantiam deponat, & exuat; *Respondeo*, Si quis certo munere, & officio fungatur, oportet eum addiscere, nosseque ea, quæ generatim, & frequenter ad suum munus, & officium pertinent: qua diligentia & studio in ea re collocatis, ignorantia erit probabilis, & iusta, etiam si adhuc in animo resideat. *Item* si nobis aliquod aggredientibus opus, dubitatio, aut cogitatio offeratur de eo quod oporteat in ea re nos facere, consulere debemus viros bonos, & doctos, ut iuxta eorum consilium facitemus. *Deinde* si quis ab homine fide digno audierit, se ad hoc, vel illud faciendum, vel vitandum iure compelli, debet operam & diligentiam in eo ponere, ut sciat, quibus nam legibus, & obligationibus teneatur. *Præterea* si quis consilium docti & boni viri secutus, quippiam agat, quamvis erratum fuerit in facto, excusatur; nam eo ipso quod ex tali consilio id fecerit, prudenter, ac bene fecisse, censetur. *Postremò* in hanc rem, satis est, si ea cura, & diligentia humana conferatur, quæ in re aliqui graui, & necessaria collocari, & adhiberi solet.

Cap. XVII.

Quomodo affectus animi scilicet ira, vel cupiditas voluntarium, aut inuoluntarium efficiat.

P R I M O *quæritur*, An perturbatio animi, qui est affectus animalis, qualis est ira, vel cupiditas, faciat voluntarium, aut potius inuoluntarium? Plotinus, Platonici, & Cyrenaici philosophi senserunt, Iram & cupiditatem inuoluntarium facere: Immo Plato videtur docuisse, quæ ex ira, & cupiditate fiunt, esse inuoluntaria. Plato dixit, honesta, & bona sponte, turpia & mala inuiti facimus. Ego illum sic interpreto: virtutem esse naturæ hominis consentaneam, vitium contra naturam hominis: nam virtus cum ratione cõgruit; vitium & peccatum cum ratione pugnat. Peccatum, quo peccatum est, teste Augustino, lib. 3. de lib. arbit. 13, contra naturam est, *S. Thoma* 1. 2. q. 71. a. 2. idem docet Aristoteles lib. 3. Ethic. cap. 1. *aperit* tradit hæc non esse inuoluntaria, sed voluntaria. Quod probat *Primò*, quia pueri, & belluæ multa ex ira, & cupiditate faciunt: & tamen voluntarium est in belluis, & pueris. *Deinde*, quia in multis, quæ ex ira, & cupiditate efficiuntur, iure laudamur: Ut si quis ex ira tyrannum necauerit: aut studio pietatis patriam egregiè, ac feliciter defenderit. *Item* ob multa quæ ex ira, & cupiditate facimus, meritò vituperamur; veluti si turpè quippiam cõtra ius fasque committimus. *Accedit* quod ira, vel cupiditate incitati sæpe multa facitamus, & postea dolore, & pœnitentia afficimur. *Postremò* quia quædam sunt quæ oportet nos appetere, ut sanitatem, disciplinam, communem patriæ salutem: & quædam sunt ob quæ irasci debemus, veluti contra tyrannum, contra hostem, contra latrones, piratas, & patriæ proditores. *Quare* *S. Thomas* rectè in hoc Aristotelem securus, ostendit, quæ ex ira, vel cupiditate fiunt, magis esse voluntaria, quam inuoluntaria. Quibus vel bis nõ significat, ira vel cupiditate voluntarium augeri, ut quidã falso interpretantur: sed

*S. Tho. 1. 2.
q. 6. a. 7. c.
1. 77. a. 6.
c. 7.*

solum docet, quod Aristoteles ante tradiderat, ea quæ ex ira, vel cupiditate factitantur, non esse inuoluntaria, sed voluntaria.

Secundò *quæritur*, An ira, vel cupiditas voluntarium aliqua ex parte muniat? Ratio dubitandi est, quia quamuis ea, quæ ex ira, vel cupiditate fiunt, voluntaria sint, minus tamen libera sunt, & liberum est idem, quod voluntarium in naturis ratione præditis, ergo minus voluntaria sunt, quàm si absque vlla ira, & cupiditate fierent. *Hæc* *quæstio* plurimum conducit ad sciendum, an quæ ex infirmitate naturæ, vel animi fiunt, minus mala sint, & an sint venia, misericordia, & absolutione digna. *S. Thomas* docuit quodcumque ira, vel cupiditas voluntatem præcedit, tunc quæ ira, vel cupiditate geruntur, minus esse voluntaria; & propterea minora, ac leuiora esse peccata: quodcumque verò ira, vel cupiditas voluntatem consequitur, tum quæ ex ira, vel cupiditate fiunt, non esse minus voluntaria. *Sed* *revera*, negari non potest, ea, quæ fiunt ex ira, vel cupiditate tanquam ex causa, sine qua alioqui non fierent, esse minus voluntaria, hoc est, minus libera; quapropter ira, vel cupiditas quæ est causa eius, quod fit, aliqua ex parte voluntarium, quod est liberum, minuit. Minus enim peccat qui formicæ alicuius pulchritudine illectus concupiscit, quàm qui deformem puellam appetit. & minus proculdubio peccat, qui maximi præmij spe incitatus turpe quippiam admittit, quàm qui nulla spe lucri contra ius, fasque delinquit. Ira enim, desiderij, spes, voluptas, cupiditas, rationem sæpe præueniunt, perturbant, & ad se voluntatem flectunt, & mouent. Et huiusmodi peccatum est, quod Scholastici passim appellant peccatum ex naturæ infirmitate commissum. Si obijcias, *Quæstione* præcedenti ex Aristotele, & *S. Thoma*, docuisse nos, ea, quæ ex ira, & cupiditate fiunt, nõ esse inuoluntaria; quomodo igitur nunc dicimus, ira vel cupiditate voluntarium aliqua ex parte diminui? *Respondeo*, Aristotelem & *S. Thomam* docuisse, quæ hac ratione fiunt, non esse inuoluntaria, contra Platonem, & Cyrenaicos, qui dicebant, ea esse inuoluntaria: nec vnquã Aristoteles, & *S. Thomas* tradiderunt quæ ex ira, vel cupiditate factitantur, magis esse voluntaria, quàm si absque ira, vel cupiditate fierent: sed magis esse voluntaria, quàm inuoluntaria: quorũ vtrumque est verum. Nam inuoluntaria non sunt, cum omnis vis siue violentia, metus, & ignorantia absint, quæ faciunt inuoluntarium. Sunt ergo voluntaria, quia sponte, & voluntate geruntur, porro sunt minus libera, & voluntaria, nempe in natura intelligentiæ, & rationis compote, quàm si absque ira, & cupiditate fierent, quoniam ira, & cupiditas quadam ex parte rationem anteuertunt, cõmouent, alliciunt, & frequenter impellunt: quod autem ex minori rationis consultatione, & deliberatione geritur, minus est voluntarium, & liberum. Hinc fit, ut peccata ex ira, vel cupiditate commissa aliqua ex parte venia, & misericordia sint digna, ut potè leuiora, & idcirco mitiori pœna mulctanda, ac leuiori supplicio vindicanda. Hinc etiã fit; ut si quis promissa voto, vel iuramento firmata ex ira, vel cupiditate faciat, indulgentiã Principis, ac voti, & iuramenti relaxationem, & absolutionem facilius, & libe-

rius

rius impetret: vt est communis canonici iuris interpretum, & Theologorum opinio.

Cap. XVIII.

Quomodo circumstantia actus, voluntarium aut ex toto, aut ex parte minuat.

PRIMO queritur, Quidnam nomine circumstantia actus accipitur; Respondeo cum Angelo, Circumstantiam dici rem, quæ circumstat actum quasi extrinsecus consideratam. Porro à voce circumstantia non abstinemus, quoniam ea vbi sunt Quintilianus, & Gellius. Hic enim ait. Ostendit exitium de loci importunitate, & hostium circumstantia. Ille verò sic inquit, Hoc genus argumentorum sanè dicamus ex circumstantia. Præterea circumstantia in iure variant omnia, vt inde æquitas colligatur: & sunt septem. **Causa**, qua re aliquid factum sit. **Persona**: quis, & cum quo fecerit. **Locus**, vbi factum sit. **Tempus**, quâdo factum sit. **Quantitas**: magnitudo, & graue, an paruum, & seue sit factum. **Qualitas**: quomodo factum sit. **Euentus**: an metu, vi, errore, dolo, culpa, casu factum sit. Circumstantia idem sunt notæ rerum, & personarum communes, & externæ, ex quibus iuris definitio nõ solum in delicto rum poenis, verum etiam in omnibus contractibus, & humanarum functionum negotijs ducitur, ex quibus ius ipsam, vel intenditur, vel remittitur.

Secundo queritur, An circumstantia humanæ actionis sit accidens actus; Respondeo, Omnium esse sententiam, circumstantiam esse accidens humani actus, non solum quatenus actus accipitur secundum substantiam naturalem, qua constat, sed etiam quatenus sumitur secundum rationem moralem, quam habet: hoc est, non solum quatenus quidam actus naturalis est, sed etiam vt est actus moralis, nimirum actus rationi, quæ est norma, & regula morum, consentaneus, aut dissentaneus, qui ex libera hominis voluntate existit. Sed hanc quæstionem plenius dissoluam. lib. 2. c. 4. q. 4.

Tertiò queritur, Quot sint circumstantia actionis humanæ; Respondeo, Circumstantias humanorum actuum considerari, & tractari à Rhetoricis, Theologis, Iuriscõsultis, & Aristotele. Rhetores quidem circumstantias expendunt ad laudandum, vel vituperandum factum: ad exaggerandum, vel minuendum id, de quo dicant ad suadendum vel dissuadendum. Nam circumstantia quæstionem, & controuersiam circumstante, Iuriscõsulti in l. aut facta, ff. De poenis, circumstantias considerant, vt delicta grauius, leuiusue puniantur. Scholastici Theologi, vt humanorum actuum bonitatem, vel prauitatem maiorem, minoremue discernant. Aristoteles verò de circumstantijs differuit, vt ostenderet, quo pacto ex circumstantijs voluntarium ex toto, vel ex parte tolleretur, & hac ratione nos in præsentia circumstantias accipimus. Theologi itaq; communiter septem circumstantias enumerant hoc carmine comprehensas.

Quis, Quid, Vbi, Quibus auxilijs, Cur, Quomodo, Quando.

Explicemus singulas. Prima circumstantia est, **quis**. Hæc autem nõ significat personam efficientem, quoniam persona agens ad actionis substantiam pertinet, sed significat personæ qualitatem, statum vel conditionem: veluti si sit voti religione, vel iurifurandi vinculo quis adstrictus, aut liber. Item si sit matrimonij nexu vinculus, & colligatus, aut solutus: si Clericus aut laicus. Et persona duplicem habet respectum, præsertim in delictis, poenis, & malis tum eius, qui fecit, tum eius, qui passus est: aliter enim, vt habetur in l. Aut facta, ff. De poenis citata, puniuntur ex eisdem facinoribus serui atq; liberi; & aliter qui quippiam in dominum aut parentem est ausus, ac is qui in extraneum: aliter qui in magistratum, atque is qui in priuatum. In personæ quoque consideratione ratio habetur ætatis.

Secunda Circumstantia, **quid**. Non accipitur ipsius actionis res obiecta: hoc enim ad actus siue operationis substantiam spectat; verum rei obiectæ quantitas. vnde furti magnitudo vel paruitas est circumstantia, **Quid**: & ideo in prædicta Lege, Aut facta, dicitur: Quantitas discernit furem ab abigeo: nam qui vnam suam surripuerit, vt fur coercetur: qui gregem, vt abigeus. Ceteræ circumstantiæ supradictæ per se patent: nec egent explicatione.

Animaduertendum est, Iuriscõsultos ex circumstantijs delictorum grauitatem aut leuitatem expedere solere; & proinde diuersas delicti poenas, leges, & iura constituunt. Considerant autem septem circumstantias; quæ habentur in l. Aut facta, ff. De poenis, nimirum Causam, Personam, Locum, Tempus, Qualitatem, Quantitatem, Euentum: **Causam**, vt in verberibus, quæ à magistro vel patre illata impunita sunt, quoniam emendationis, nõ iniuriæ gratia adhiberi solent. Puniantur, cum quis per iram ab extraneo pulsus est. **Personam** expendunt, vt ante dixi, & tum eius scilicet, qui fecit, tum eius, qui passus est, statum & conditionem perspicunt, atque perpendunt. **Locus** facit, vt idem vel furtum vel sacrilegium sit, & capitis poena, aut minori supplicio luatur. **Tempus** discernit furem diurnum à nocturno. **Qualitas** facit, vt factum sit grauius vel leuius: vt furta manifesta à non manifestis discernantur, expilationes item & latrocinia à furtis. **Quantitas** discernit eo modo, quem ante dixi. **Euentus** spectatur, vt si casu quis alium occiderit, legetes incendit. Atque hæc sufficiant de ijs, quæ actum circumstant secundum Theologos, & Iuriscõsultos acceptis.

Quartò queritur, An res actum humanum circumstantans, ex Aristotelis sententia, voluntarium tollat, aut minuat. Respondeo, secundum Aristotelis res circumstantes actum sex esse, nempe: **Quis**, **Quid**, **Circa quid**, **Quo instrumeto**, **Cuius gratia**, **Quomodo**. Quod ad primam attinet, **quis**, Apud Aristotelem significat personam quæ est actionis auctor, atque principium; non autem personæ qualitatem, vel conditionem: nam secundum eundem, persona agens cum se ignorare nõ possit, inuoluntarium non facit, quod si persona ex Aristotelis sententia, alicuius hominis conditionem significaret, posset persona seipsam ignorare, & ex hac parte in actione humana volun-

Angel. cir-
cumsan-
tia.

Quint. lib.
5. c. 10. Gell.
lib. 3. c. 7.

Arist. li. 3.
eth. c. 1.

Arist. li. 3.
eth. c. 1.